

1687.

Fh.

Fellingsbro Folkhögskola
och Lantmannaskola

1687

LUND S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Folketro och folksägner

jälvhetsmeny fl säger skog, hatt, näcken, handar,
vaddeheter, munkens m. cia.

Vi, upplysta och kultiverade mänviskor, som lever i
det 20 århundradet, kanna naturligvis ej hängiva oss åt våra
förfäders vidskepfelse. Men många seder och bruk sedan gamla
lagar finnas dock forvar, fastän folk i allmänhet ej skämta
deras betydelse. T. ex. att kasta en ristkniv på en rishög eller
dylkät. När vi gå till de gamla och fråga: "Vet ni något
underligt, som hänt här i trakten," blir ofta svaret: "Nej, det
vet jag ej, men min far talade om, att han---, och så följer
en sgrökhistoria, så rustig, att häret reser sig av försömkelse
även på den myggiga och snaderialistiska mitidsmänviskan.
Hög har besökt många gamla under jalkhelgen och fått höra en hel del
sgrökhistorier, sagor, skruck och sägner. Det har varit så intressant

Ivan Sjöberg Västvind

Hinsberg

Friöni

1

Näsby kvarn

Fellingsbro vid

1917-20.

(2) del 1

att höra, så jag glömde offa Rockna uppg, vad de berättade.

En del skrev jag ändå upp, och det skall jag eftersöka
förmåga röka åtunge här nedan:

Frager och svarer.

Jätteskenen.

I närheten av Frövi järnvägsstation ligger en bondby vid namn Gia. I brak invid denna by, liksom närmare bestämt mellan Gia och "Grällbacken", ligger en stor sten, ett så kallat flyttblock, ett 20-tal meter från vägen. Om denna ha de gamla följande sätter och berätta: Det var ju den lid jättarna funnos i världen. Näsby första kyrka (som rens på 1850-talet) skulle byggas där, och arbetet var nära fullbordat. I Kilsbergens bondes den store jätten Kib. Han var, liksom alla andsa jätter, förgävd ju kyrklockorna, som stände hans rönn och jämt läxa hörna sina malmstämmer,

just då jätten ej alls ville höra dem. 68 Ty det var ju så, att alla
och förlorade sin maket, då kyrkklockorna hördes. Nu fick jät-
ten höra, att en ny kyrka skulle byggas där borta i öster. Gilea-
des kunde han nu vänta att få höra "en ny kostkulla skramla,"
som jätten i sin förargelse uttryckte sig. Men det skulle ej bli något
av, det hade han föresatt sig. Idet ryftet brot han loss och
stod klippblock. Så tog han av sig sitt strumpeband, som han
fått i gåva av sin svärmer. Detta strumpe band hade den egenskapen
att om man vändde det i en cirkel mohols, kunde man slunga in
bunga föremål som helst, hur lång väg man ville. Jätten vändde
nu strumpebandet runt, lade klippblocket där och slungade därut i väg
det. Ktil stod och såg på klippblockets färd, jublande i sitt onda hjär-
ta, ty han var nästan på hand, och blocket skulle nog bröffa kyr-
kan. Då hörde han plötsligt ett underligt ljud genom den dala
lysta nejden, hårdare och fylligare, än när man hörde brukade
skramla med grytorna därinne i berget. Det var Näsby kyrkklockor,
som förska gången låto höra sin malmstämma. Stenen stannade
på sin färd och sjönk däröfver med till jorden. Jätten Ktil begyndte

darra i alla lemmar, han ville fly men kunde icke röra sig ur
stället. Så föll han död ned på berget. Men klockorna lämnde:
1687
"Bing, bång, bing, bång." Det gjöd som en segersång, och solan
fördes över skog och sjö och ekat i fältet. Tills öde toning varade
"Bing, bång, bing, bång." Men sedan dess ligger det stora klijupbladet
där, för människorna utgörande en minne om den tid, då
hedendorpen härskaile i vår bygd.

Vagnmakaren på Vagnshäll.

I rön Väringen finnes en berghäll, där tre hästar hava sina
gränslinjer. Om denne klijupa är många sagor och sägner. En av
dem lyder så: En yngling var här i en flicka. Flickans fader gav
sitt sifall till deras förmening på det millkorset, att ynglingen
skulle förfärdiga en vagn. Han skulle därunder uppställa
sig på den omnämnda berghällen. Han fick ej begagna andra
verktyg än en yta, och ingen huggstubbe fick användas, men
ändå fick ej ytan komma i beröring med berget.
Virket fruktades dit åt honom, och därefter lämnades han ens.
De enda människor, han såg, varo de, som en gång i nattan.

Komma med mat åt honom. Men han arbetade varmtidet, och sag
nen var snart nära sin fullbordan. Då skickade han bud med
dem, som fraktade mat till honom, att värfadern skulle kom
ma och beskåda hans verk. När denne kom, hade ynglingen
vagnen sā nära färdig, att det endast fanns en hjulspinne på
den. Han skulle färga av denna, men i worn råkade han där
vid slå uran i berget och gick således miske om sin bud. Berg-
hällen har därav sitt namn Vagnshäll.

Pigan, som förgjorde korna.

En bond i byn Lia i Frösö hade en jiga, som skulle flytta.
Hans mor gav jigan lönén. Men hon fick ej allt, som hon skulle ha.
Pigan borrade då in en arm i fräskeln till ladugården.
Sedan dog korna för bonden, den ena efter den andra. Han
blev till sist alldeles utfattig. Då rådfrågade han en "elok
gubbe", som bodde i Grangårde. Denne var oole, att de gjort
något orätt, och alk om bara den inom familjen, som hade begått
grättan dog, skulle korna bli vid liv. Ett par år där efter dog
bondens mor, och sedan fingo korna behålla livet. Bonden lever ännu

6. i dag, men är efter denna händelse så skräckfull, att han
på vissa dagar inte kan påbörja något arbete. Av vissa böken
syder han sig till, om han får medgång eller motgång i sina
företag.

1687

Kolaren och trollen.

En kolare, som nu är död, kolade myrte i den stora, br
mil långa skogen, vars namn är Beslingen. Han hade därvid
mycken hjälpe av trollen. Bröt sedan upp i någon mils, strax
flög därren till kolarkajan upp med ett väldigt brak, och då
vistade han genast, vad som stod på. Glömde han att ställa
tillbaka något verktyg på sin plats, när kröllen kom, fick han
ej maha för trollen, förrän verktyget stod på sin plats igen.
Gärskilt stor hjälpe hade han av ett troll, som går under
namn av Beslingsfrun. Hon hjälpte honom att skjuta
milorna, när han var borta till någon anlägset liggande mila.
Kolaren måste då vid sin återkomst slå tre slag i en stor
hall, och då förs vann Beslingsfrun genast. Men en gång
hade han jämte några kolare gjort att riva en mila, som låg

längt bort. Skolarna varo nöfikna att få se hollér. När de återkomma, slögo de där föj ej i fallen, utan smögo sig sätta fram för att få se den underliga frun. De krogo in i ett busk-
mår och fingo då se ett grant klädd fruntimmer, som gick och
rände i milorna och välfade dem mycket noga. Om elden bröt
ut i en av milorna, gick han endast runt kring denna märets eft-
varv, och genast var elden släckt. Emelletid gingo karlarna
billbråka och slögo tre gånger i fallen. När de nu gingo
fram, var Beslingsfrun försommnen. Gammne skolare häntde
även en häggumma, som badde i ett forsp uppe vid Boängen.
Varje daglig torsdagskväll drog han ett lakan genom
gräset. Han med sedan ur daggen, och kunde med hjälpe
av denna mjölka sina vänner kor i sin. Detta har en gammal
gumma beräthat mig och han hade härt det av sin far.

Gjerlus.

I Norrbyång, Flarrakers socken, bodde för nägot över
femtio år sedan en gammal gumma, som hade en stor spindel
i en ask. Denna kallade hon Gjerlus, Med hans hjälpe kunde

hon se och utföra en ^(månen) räker, som ingen annan kunde. Till sist fröknade hon ända på honom och bar ut honom i skogen för att bli av med honom. Men när hon kom hem var spindeln likväl äter i asken. Hon bar bort honom på ryggen men med samma resultat. Så blev gamman sjuk, och en grannkvinna skulle hjälpa henne. Denna fick då lag i asken med spindeln och frågade, varför hon hade den där. "Jag blir ej av med honom," sade den sjuka, "hur gärna jag än ville." Så dog gamman, men asken med spindeln fick hon med sig i graven.

Halmmänniskan.

Vid ett torp, som ligger mellan Skalluna och Svana, bodde en gång en farpare, som klagade över att det aldrig var lyft utan slamrade och spökrade jämst. En "klots gamma," som kallas skallmansmor rädfrågades, och hon sätträdde dem att grava vid stuggaveln. Detta gjorde de och hittade där ett skelett av en varelse, som var hälften människa och hälften djur. Sedan denne blivit borttagen, spökrade det aldrig mer dår.

Västbonad
Närby n:m
Tellingbro Ad
1919-20

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1687

Mppn Sven Gjöberg

9.

9

Förvi

Smeden och som den.

I det så kallade Gjulhuset vid Svana° järnbruks ladde enligt sägen en hel massa somtar. Dessa hjälpte män-nikorna på alla sätt. En smed skulle en gång hålla vakt i smedjan. Han lade sig på ett ståd och sovande. Då kom någon och ryckte av honom bräcket. Han reste sig upp, tog på sig bräcket och lade sig igen. Då var någon där igen och ryckte av honom bräcket på nytt. Efter sju gånger reste han sig upp och fick se en liten gråklädd varsel, som skyndade iväg till Gjulhuset. Hastigt steg smeden upp och råg- ing omkring. Han märkte då, att eld utbrutit i smedjan, och skyndade sig att släcka den.

Den bergagnen.

På Klippen vid Neglestan, där brevid Sjöbunaffjärden, finns en sten, som kallas nyckelstenen, emedan det på den finns en nyckel utbildad. I skogen, som omger Klippen, berättas en gång en liten gosse. Skallgång gjordes, och skogen genomletades noggrant flera gånger, utan att gassen blevfunnen. Sedan alla gick hem, gick modern ensam upp på Klippen. Där fäll hon på hennes och bad "Fader vår". När hon åter reste sig upp, låg barnet brevid henne, fullkomligt oskadat. Trollen hade måst släppa sitt rov,

Skogsraet.

En gammal gamma från Hälsingland berättade: "Jag valtats gett en varje dag under sommaren, då jag var barn. En gång fick jag se ett fint fruktträd komma växande.

Jag hände dock genast igen henne och skyndade mig att kasta en sten över getaflocken. Men den basta mjölkegeten

var sa långt bort, att stenen inte nådde över henne; det hockle jag också gjorde debsamma, när stenen ändå var kastad. Den fina damen gick nu tvärs igenom flocken och lag på ryggen på en del geter. Sedan förvann hon. Men den geten, som stenen ej nådde in i, följde efter henne. Jag rojade och lockade på geten, men det hjälpte ej. Då sprang jag efter henne, men hon sprang undan och var i ett nu försvunnen i skogen. Hon kom aldrig mer tillbaka.

Näcken.

I samma gunna såg en gång ett människohuvud uppe på en sten, som låg i än, vilken fört förr hemmes hem. Ölvundet vred och vände på sig åt alla håll. Hon sprang förskräckt hem och fick då veta, att det var näckson hon sett. Det fanns många i hennes hemtrakt, som sett och talat med näcken. De hade fått många råd av honom. En gång hade hon gått vilse i en skog men vände då sin broja ut och in samt hittade då sitt rätta vägen igen.

Ett bra sätt.

En gamma vid Bräifors hade flyttat till en gammal stuga, som var full av väggohyrer. För att bli ur med dessa plackade hon fem stycken i en strut och gick till en harsvåg med dem. Där släppte hon dem med orden: "Gå och åt på en sten, men ej på människaben."

Tombarna.

På den tid, då folk låg på golvet i kalm under julnatten, var det även sed, att den grön, som blev kvar i grytan, näst familjen åtit, skulle släs i en skål, vari saffer för fruktenas. Denna skål skulle sedan sättas innanför frökheln till lädargården. Den grönen skulle tombarna ha. Åven annars under hela vintern måste tombarna förlas. Då drogo de såd till gården, och allt, vad husbonden hörig för, gick bra för honom. Men var ikke bonden tombarna mat, drogo de ifrån honom allt, vad han hade. Man kunde ej bli ur med tombarna på annat sätt än att salja dem till någon granne.

"Jag råkade fälla ett par ord om, att jag hörde på ^(dikt) tombarnas exister, för den, som beräkna detta, och denne blir ju en arg

På längfredagen skulle alla skynda att kläda på sig och sedan gå ut för att bryta ett björkris. Den som kom sist ur sangen, fick ej gå upp, förrän han fått stryka av de andra. — I gummekotten kallades den, som kom sist upp på påskaffon. Han skulle även ha strykt.

På parkdagen skulle den som först kom upp, ge alla de andra ris, medan de lågo i sångarna. Detta kallades påsksträcka, de gamla kalla det påskelosken.

Ånumrådag påsk skulle arkifisen ha strykt av den förste, som kom upp. Arkifisen var den, som låg längst den dagen.

Pjussvärldagen, däremot, skulle alla, som lågo längs på morgonen, fivas på alla sätt.

På Käglan finnes en riskö, som alla skola kasta en kvist på, då de gå förbi den. Det har inte begåtts något mord eller någon avräkning på den platsen.

Mysse i Åstorp hade de också riskögar, på vilka de kastade in kvist för att bli bevarade från hogs-näck.

14.

1687

Jag såg en gång ett slags mossväxt hänga ovanför sängen i ett rum. På förfrågan, varför den hängde där, fick jag veta, att det var "en Karl," och att den var upphängd tillsammans med en annan "Karl." När de hänga upp växterna, ge de dem namn, till exempel de män, som flickan tycker bätt om. Den vick, som lever längst, bär deras tillkommandes namn.

Den ovan nämnda växten hade hängt på väggen och växt i iju månader.

Flickor här i trakten brukar gräddla en pannbaka, vilken de salta med krenavars salt. De, som åta av denne, drömmar under natten, att deras blivande man räcker dem en bågare vatten.

Likaledes brukar de åta saltgröt en torsdagskväll och därmed ej säga ett enda ord, ej heller skratta eller gråta. Där efter går de till en karsvät, en i taget. De få då se, vad som kommer att hänta under närmaste sidon.

När väven är färdig, skall den ogifta man laga bort
skräbbyjälarna och med dem i handen gå ut. Hennes blivande
man visar sig då.

Ett gammalt ord lyder: "Om du går till
en korsväg en torsdagskväll och plockar sju slags blommor
och sedan lägger dem under din huvudgård om kvällen,
får du i drömmen se den, som skall bli din tillkommande,

Om man nästan sju hjärtan sju kvällar
i rad, kommer den förste, som man därefter möter, att
bli den ukorrade.

Härra man en nätsping med sju ärter, skall
henna hängas över dörren. Samma man, som den haro
vilkun fört brådet in, har den blivande maken.

Likaså brufra vi här, där vi hitta en härligko
med alla sön i behåll, hänga upp denne över dörren.

Tid sjämfall får man önska sig tre saker, vilka

16/6.

LUNDSS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1687

genast bli uppfyllda.

Fläck i trakten finns ett slags kollgräs,
som har den egenskaperen, att om man hinner öva det,
går man milse. Sedan hittas ej rätta vägen igen, förrän
en nyta kollgräs är funnen.

Min mor blev besad från handvärvs
av en "klotte gubbe" just så sätt, att han pekade med
en sticka i handen, tills han fick litet blod just stickan.
Denna slag han redan in i en häxsläpp, när solen
gick ned.

Ett gammal gumma, som badde just fettig-
gården här, kunde bota sjukta just så sätt, att han
tog magoh, som ingen fick se. Dessa lindade gumman
in i ett papper och grävde ner det om matten vid den
s.k. Slagbäcken.

badad

En syster till mig som nu är död, hade ^{badat} en balja.

Denna stod sedan kvar på natten med vapnet i. Klockan
körde på natten utbrot eldsvåda i den närliggande fabriken.

De behövde baljor att ha vapnen i. Badvattnet slags då ut.
Men sedan skrek flickan varje natt klockan sju. En gumma
kom in en gång och frågade, hur det var med henne.

"Jo, hon skrek varje natt." "Här ni slagit ut badvattnet efter
henne, sedan solen gått ned." frågade gumman. "Jo, när
fabrikken brann." "Då är det ej underligt," sade gumman
och gick. Men i förbifarten tog hon en handfull salt,
som hon sedan lät fäste i strömmen över näckerna,
för att flickan skulle få sova om näckerna. Om det
hade dock på detta eller någon annan orsak, hon skrek
aldrig mer om näckerna.

En gumma vid Hinsberg i Trövi hade varit
med och "offrat". De sago maglar, kål, salt, grön m. m.
och lindrade in i ett papper. När nu någon blev sjuk,
nedgrävdes detta på den plats, där den synte sätta sig

sjukdomen, och han skulle då bli frisk igen.

Ett annan gumma hade också "affrat". Men hon brukade kasta sakerna över väntreaxeln istället för att gråta ned dem.

En gubbe blev sjuk, och hans hustru tog då ett eddkål och släppte insidan i skjortan på honom tre gänger, för att han skulle bli frisk.

På julaftron, när familjen åter julgröt, skall man gå utanför fönstret och se in genom dörren. Den, som då synes utan huvud, kommer att dö under följande år.

Likaså skola alla på julaftron ta ett ljus framför sig. Den, vars ljus först brinner ner, är ej med följande år.

Vigärsaffron skall man ställa två koppars på bordet. Under den ena lägges en ring, under den andra en varf lagg. Den, som nu lyftes vid en kopp och på ringen, kommer att levista ett biölle under följande år.

men den, som får den varka lappan, får sorg.

Nyarsmorgonen skall man åta ett äggelé på fastande
mage för att bevara sin ungdom.

Om de gamla får se någon peka på regnbågen,
varna de honom därfor, emedan fingret skall rustna bort från dem,
som göra rå.

Da° en numera avlidne kungspatron skulle ut och
jaga och mötte någon häring, vändde han om sig, emedan det
bekyder ofar att möta en sädan.

Om man möter en katt på vägen måste man spott
i hennes streck för att det skall gå bra för in på färden.

Hurudan väderleken skall bli, kunnar de gamla
säga ganska långt ifrån. Det finnes vid detta väderlek några
lilla moln på himmelen. Dessa vita ullhappar ha formen av en
båt och kallas Noahs ark. "Nu sitter Noahs ark" i öster

28. och var det, sagan de gamle, nu få vi snart regn. "

En del andra vädersyjdomar skall jag
åberga här nedan.

Som väderet är femledag jiel, så blir det i
fem veckor.

Trekkondagö, frysor bort hör, ger ej måt bro.

Kryndelsmässööfö ladaorna fulla av hör.

Det är nog många gamla, som ingen harit vilja
lysta, därfor att de själva tro jo i dessa gamla sagnen
om komtar, jättar och troll. Menog äro de flertalet så uppe-
lysta numerat, att de ink tro jo i skrock och dylitst
men på många håll, särskilt i anläggna skeppsbygder
itter vidskrypelsen djupt rotad. Inte allernatt de gamle
intan även unga, kraftiga män och kvinnor tro jo alla.

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1687

2121

möjliga övernaturliga väsen sätter stor, svarta hundar,
som spruka eld ur halsen, eller skogsraen, som lockar
vandraren tillse och merå sådant. Blir ett djur sjukt,
besöker bonden hellre någon gammal "klok gubbe," som
får göra några underliga transfor med djuret,
än han säker vekernär. Om någon människa blir sjuk
släpper många än i dag hellre ett eldkol innanför ryggen
på honom än att rödfråga läkare. Av sådana grunder, där
det hänt, att det är ganska svårt att få någon att omfatta
dessa saker. Ty bara de sätta, att den besökande ej är
ej hos på vad de omfatta, sätta de von manen.

De anse sig väl bora följa den gamla maningen, att
ej kasta sina fjädrar för vinet.

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

